

УДК 332.14:339.92

М. Криворучко

M. Kryvoruchko

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СКОРОЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ****METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE REGIONAL DISPARITIES REDUCTION
IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION**

Проаналізовано регіональний аспект процесу євроінтеграції. На основі узагальнення провідних підходів до оцінки регіональної диференціації удосконалено методологію її скорочення в умовах економіки перехідного типу. Обґрунтовано ключову роль інституційної політики в процесі скорочення диспропорцій територіального розвитку в Україні.

Ключові слова: євроінтеграція, регіональна диференціація, економіка перехідного типу, інституційна політика, нова економічна географія.

Проанализирован региональный аспект процесса евроинтеграции. На основании обобщения ведущих подходов к оценке региональной дифференциации усовершенствована методология ее сокращения в условиях экономики переходного типа. Обоснована ключевая роль институциональной политики в процессе сокращения диспропорций территориального развития в Украине.

Ключевые слова: евроинтеграция, региональная дифференциация, экономика переходного типа, институциональная политика, новая экономическая география.

The regional aspects of European integration process are analysed. On the basis of the evaluation of the leading approaches to the regional disparities estimation, the methodology of its reduction has been developed. The key role of institutional policy within the process of the territorial development disparities reduction in Ukraine is grounded.

Keywords: European integration, regional disparities, transition economy, institutional policy, new economic geography.

Постановка проблеми. Невід'ємним атрибутом ринкової економіки є нерівномірність, що проявляється в усіх сферах господарської діяльності, в тому числі – в регіональному розвитку. Успадкована з часів СРСР система розміщення виробництва в Україні породжує ряд проблем, що стають перешкодою на шляху економічного зростання. Одна з таких проблем – значна міжрегіональна диференціація. Важливим постає питання скорочення її рівня з метою стабілізації соціально-економічної та політичної ситуації в країні. Актуальність проблематики нерівномірності просторового розвитку зростає в контексті євроінтеграційних ініціатив Україні, оскільки входження в економічно неоднорідний європейський простір може мати негативні наслідки для регіональної структури економіки нашої держави, яка нині намагається подолати негативні тенденції перехідного періоду.

Отже, проблема скорочення регіональних диспропорцій зберігає свою гостроту, залишаючись одним з головних напрямків регіональної політики. Виклики, що постають перед урядом та суспільством нашої держави, вимагають глибокого розуміння джерел, проявів та наслідків диспропорції територіального розвитку. Можна стверджувати, що неврахування потенційних ризиків, що несе в собі територіальна диспропорційність, стала однією з головних причин нинішньої соціально-політичної та економічної кризи в Україні.

Аналіз публікацій та досліджень. Регіональна економіка почала формуватися в першій половині XIX ст. – у період вивчення німецьким вченим фон Тюненом використання земель навколо міст. На початку XX ст. інший німецький дослідник А. Вебер здійснив узагальнений аналіз факторів розміщення виробництва, виокремивши три основні орієнтації в просторовому розташуванні – транспортну, трудову й агломераційну. Значний розвиток теорія просторової організації виробництва отримала в А. Льюша: вчений розширив предмет теорії розміщення, проаналізував проблеми формування економічних регіонів та розробив основи теорії просторової економічної рівноваги.

Середина 1950-х років XX ст. стала початком формування нової галузі знань – регіоналістики, ідеологом та засновником якої вважається У. Айзард. Регіоналістика стала синтезом теоретичних та

практичних досягнень різних галузей знань (економіки, географії, соціології, політології тощо), що досліджували регіональні аспекти суспільного розвитку.

Один з напрямів досліджень в регіональній економіці присвячений питанням аналізу та вирівнювання диспропорцій територіального розвитку. Дана проблематика знайшла широке висвітлення в працях зарубіжних вчених О. Гранберга, М. Зубаревича, П. Кругмана, С. Сафронова та інших. Регіональна диференціація є предметом дослідження таких вітчизняних науковців як З. Варналій, О. Амоша, В. Антонюк, О. Новікова, В. Семенов.

Постановка завдання. Динамічність розвитку соціально-економічних відносин вимагає постійного удосконалення підходів до вирішення проблем, з якими зіштовхуються суб'єкти ринкових відносин. Стрімкий характер змін в суспільному житті призводить до того, що економічна наука не в змозі вчасно здійснити теоретичне осмислення та напрацювання методологічних підходів до вирішення проблем соціально-економічного розвитку.

Можна погодитися з думкою А. Вірченко щодо нездатності неокейнсіанського та неокласичного методологічних підходів – домінуючих нині підходів до проведення макроекономічної політики – виконувати роль дієвого інструментарію подолання економічних криз [1]. Виникає необхідність створення нової методології економічного аналізу господарських систем, що мають ґрунтуватися на поєднанні синергетичного, еволюційного та інституціонального підходів.

Зростання темпів розширення ЄС, яке відбулося протягом останніх 10 років, обумовлює появу проблем, пов'язаних з регіональними диспропорціями розвитку старих країн-членів ЄС, країн, які нещодавно приєдналися до Європейського Союзу, та країн, що рухаються в напрямку євроінтеграції.

В цій ситуації можна стверджувати, що проблематика методології скорочення диференціації регіонального розвитку в контексті інтеграції України в європейський економічний простір залишається недостатньо опрацьованою. Частково це пояснюється тим, що методологія в публікаціях часто зводиться до методики – сукупності методів та операцій, з допомогою яких здійснюється дослідження. Методологія, натомість, є ширшим поняттям, може розглядатися не тільки як система певних способів і прийомів певного виду діяльності, а також як загальна теорія методу, теорія в дії [2].

Відсутність чіткого методологічного підходу до вирішення проблеми нерівномірності просторового розвитку країни, особливо в контексті євроінтеграції, може призвести до того, що в якості засад здійснення соціально-економічної політики будуть використовуватися поширені та популярні суспільні стереотипи, а також – орієнтація на політичну кон'юнктуру.

Метою статті є удосконалення методологічного підходу до аналізу регіональної диференціації в контексті євроінтеграції. На основі сформульованої мети можна окреслити завдання, які необхідно виконати в межах даного дослідження:

- узагальнити результати досліджень регіональних аспектів євроінтеграції;
- на основі вивчення провідних підходів оцінки регіональної диференціації розробити специфікацію методології скорочення диспропорцій територіального розвитку України.

Результати дослідження можуть бути використані в процесі формування стратегії та здійснення практичних кроків зі скорочення нерівностей регіонального розвитку на шляху до євроінтеграції, а також можуть служити методологічною основою для подальших досліджень регіональних аспектів інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Скорочення диференціації просторового розвитку є важливим розділом економічної науки, оскільки територіальні відмінності та диспропорції безпосередньо впливають на економічну ситуацію в країні, створюючи соціально-політичну напругу та передумови для виникнення конфліктів між різними верствами та групами суспільства. Це пояснює значний інтерес науковців до проблематики нерівномірності просторового розвитку, особливо в країнах з перехідною економікою.

Серед зарубіжних вчених-регіоналістів варто виділити О. Гранберга, – російського вченого, котрий зумів узагальнити теоретичні здобутки західної та радянської шкіл регіональної економіки [3]. Так, вчений виокремлює чотири сучасних парадигми регіону (див. табл. 1), відповідно до яких останній розглядається як: 1) регіон-квазідержави; 2) регіон-квазікорпорація; 3) регіон-ринок; 4) регіон-соціум. Перші три парадигми є суто економічними підходами до аналізу регіонального розвитку, використовуючи макроекономічний (регіон-квазідержави) та мікроекономічний (регіон-квазікорпорація, регіон-ринок) методологічний інструментарій. Аналіз розвитку регіону з позиції його розуміння як соціуму висуває на перший план відтворення соціального життя і розвитку системи розселення. В межах даної парадигми теорія розвитку регіону спирається на досягнення макроеконо-

міки, мікроекономіки, інституціональної економіки та інших напрямів сучасної економічної науки, що значно розширює методологічну базу відповідних досліджень.

Таблиця 1

Сучасні парадигми регіону в теоріях регіонального розвитку за О. Гранбергом

Парадигма (концепція) регіону	Під яким кутом розглядається регіон	Сфера аналізу	Наука, що виступає основою методологічного інструментарію
Квазі-державна	Підсистема національної економіки	Взаємодія центральної та регіональної влади, форми міжрегіональних економічних відносин	Макроекономічний
Квазі-корпорація	Економічний суб'єкт	Взаємодія з іншими учасниками конкурентної боротьби на ринках товарів, послуг, капіталів	Мікроекономічний
Квазі-ринок	Ринок з певними межами	Загальні умови економічної діяльності та особливості регіональних ринків різноманітних товарів, послуг, праці, кредитно-фінансових ресурсів, цінних паперів, інформації	Мікроекономічний
Соціум	Сукупність людей, що проживають на певній території	Відтворення соціального життя (населення і трудових ресурсів, освіти, охорони здоров'я, культури навколишнього середовища) і розвиток системи розселення	Макро- і мікроекономіка, соціологія, політологія, право

О. Гранберг провів ґрунтовний аналіз проблеми диференціації територіального розвитку. Так, вчений наголошує на посиленні світових тенденцій конвергенції, відзначаючи одночасне посилення дезінтеграційних та дивергентних тенденцій в соціально-економічному розвитку Російської Федерації. Акцентуючи увагу на необхідності зменшення рівня відставання менш розвинутих регіонів від регіонів-лідерів, О. Гранберг вказує на двосторонній характер змін, що мають відбутися в характері міжрегіонального розвитку: з однієї сторони, необхідно подолати тенденцію посилення міжрегіональної соціальної нерівності; з іншої сторони, постає потреба «підтягування» менш розвинутих регіонів до середньо-регіонального рівня по країні. На думку вченого, подолання регіональних диспропорцій розвитку має відбуватися шляхом поєднання відповідно регіональної та соціальної політики, а саме: стимулювання зростання економічної активності в найбідніших регіонах та збільшення соціальних трансфертів з центрального бюджету.

Свій теоретико-емпіричний аналіз російський дослідник завершує висновком про те, що для суттєвого скорочення регіональних диспропорцій в Російській Федерації уряду цієї країни може знадобитися декілька десятків років цілеспрямованої та послідовної соціально-економічної політики.

З огляду на концепції регіону, висунуті О. Гранбергом, можна вести мову про прийняття за основу концепції «регіон-соціум» при формуванні та здійсненні регіональної політики в Україні. Це пояснюється складністю та багатовимірністю перехідного періоду економічного розвитку нашої держави, що не дозволяє абстрагуватися від негативних тенденцій у соціально-політичному житті суспільства та шукати вирішення проблеми диспропорційності розвитку виключно в межах класичного економічного аналізу. Дискусійним залишається характер взаємодії регіональної та соціальної політики, запропонований О. Гранбергом: стимулювання економічного розвитку відсталих регіонів може призвести до «викачування» грошей з центрального бюджету, який в основному наповнюється розвинутими регіонами; натомість, стимулювання розвитку регіонів з наявними економічними вигодами може стати поштовхом для загальнодержавного економічного зростання, що збільшить обсяги надходжень до центрального бюджету та, відповідно, підвищить можливість вирівнювання соціального розвитку регіонів через трансферти.

Своєрідний напрям в регіональній економіці заснував американський дослідник П. Кругман – автор «Нової економічної географії» [4]. Вчений виділив дві групи факторів – детермінантів регіона-

льного соціально-економічного розвитку, котрі назвав відповідно «причинами першої та другої природи» (рис. 1). До першої групи П. Кругман відносить наявність природних ресурсів та географічне розташування, тобто, фактори, що не залежать від людської діяльності. Другу групу факторів («причини другої природи») складають: населення (ефект агломерації); людський капітал (освіта, здоров'я, мотивація праці, мобільність населення); інституційне середовище (структури, що сприяють підприємницькій діяльності, мобільності населення, підвищенню інтенсивності введення інновацій); інфраструктура. Тобто, це фактори, що є безпосереднім результатом людської діяльності.

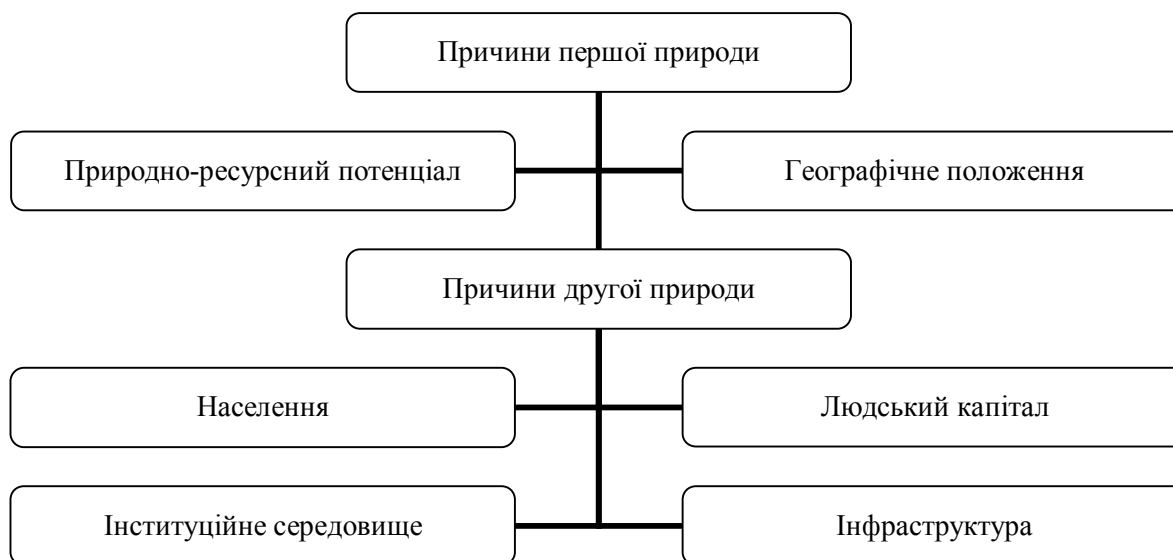

Рис. 1. Детермінанти соціально-економічного розвитку регіонів в «Новій економічній географії» П. Кругмана [складено автором]

Підхід П. Кругмана до аналізу факторів економічного зростання варто використати в контексті скорочення регіональної диференціації в Україні: наявність та використання природно-ресурсного потенціалу не є достатньою умовою для економічного зростання та соціально-економічного розвитку, постає потреба структурних реформ та інвестицій в людський капітал, кінцева мета яких – підвищення рівня життя населення. Виникає об'єктивна необхідність подальшого розвитку «Нової економічної географії» в якості методологічної основи дослідження та скорочення нерівномірності територіального розвитку в нашій державі.

Аналізуючи деформацію регіонального розвитку в пострадянських країнах в контексті «Нової економічної географії», дослідники М. Зубаревич та С. Сафронов [5] дійшли висновку щодо домінування «причин першої природи» в економічному розвитку Росії, України та Казахстану, в той час як «причини другої природи» справляють негативний вплив на соціально-економічний розвиток. Так, на думку вчених, інституційне середовище залишається несприятливим для підприємництва та інновацій, інвестиції в людський капітал незначні, ефект агломерації слабкий, розвиток інфраструктури недостатній.

Результати цього дослідження вказують на очевидний характер диференціації соціально-економічного розвитку у пострадянських країнах. Як одна з причин такої диференціації – неефективна соціальна та інвестиційна політика в умовах політичної нестабільності. Україна, на думку М. Зубаревича та С. Сафронова, є одним з найяскравіших прикладів диспропорційності територіального розвитку, причому регіональні диспропорції мають тенденцію до зростання.

До числа найважливіших причин, що помітно вплинули на хід соціально-економічних перетворень в Україні, В. Семенов відносить явну недооцінку регіонального фактору; важливим постає питання децентралізації та, водночас, застереження проти потенційної загрози виникнення сепаратизму як наслідку отримання регіонами значних повноважень [6]. Аналізуючи поточну соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні, можна погодитися з В. Семеновим щодо великої значимості територіального аспекту розвитку країни. Постає питання вивчення та дослідження джерел та шляхів подолання високого рівня регіональної диференціації.

3. Варналій комплексно розглядає проблему розвитку регіонів з точки зору державної регіональної політики [7]. Вчений підкреслює три важливі наслідки економічної кризи в Україні, що стали перешкодою для регіонального розвитку, а саме:

- негативні зміни у структурі промисловості регіонів, де скорочення відбулося за рахунок машинобудування, легкої, харчової, деревообробної промисловості, тобто, галузей, що виготовляють продукцію кінцевого споживання;

- зниження економічного обміну між регіонами, фактична дезінтеграція внутрішнього ринку;

- зниження конкурентоспроможності регіонів на зовнішніх ринках.

3. Варналій наголошує, що регіональна нерівність є перешкодою на шляху людського розвитку, акцентує увагу на необхідності її подолання. На думку вченого, першочерговими завданнями регіональної політики мають стати:

- стандартизація рівня життя населення;

- забезпечення рівного доступу до якісних освітніх та медичних послуг, сучасного комфортного житла;

- забезпечення рівних умов зайнятості як основного джерела доходів населення.

Важливо відзначити думку З. Варналія про те, що класична та неокласична теорії не враховують природи людської взаємодії та координації. Аналіз поведінки людей на основі «раціонального вибору» ускладнюється такими інституціональними факторами як:

- відсутність історичного досвіду ринкової поведінки;

- домінування неофіційних обмежень над офіційними правилами;

- відсутність або несформованість інституцій та організацій з контролю за дотриманням цих правил.

Критичне осмислення поглядів З. Варналія дозволяє зробити висновок про їх актуальність в умовах сьогодення, проте не вирішеним залишається питання створення механізму структурних та інституційних змін, покликаних зменшити втрати населення в умовах економіки перехідного типу.

Авторський колектив під керівництвом О. Амоші, В. Антонюк та О. Новікової у своїй монографії [8] досліджує проблеми та перешкоди формування сталого розвитку у промисловому регіоні. На думку дослідників, одна з головних причин подібних проблем – історична спадщина, що обумовила концентрацію в промислових регіонах бюджетоутворюючих галузей виробництва, які в сучасних умовах мають низький рівень технологічного розвитку. Однією з головних умов забезпечення сталого розвитку в економічній сфері автори монографії вважають переведення економіки промислових регіонів на інноваційний шлях розвитку. Важлива перешкода на цьому шляху – несприятливі умови для людського розвитку, повноцінного відтворення та нагромадження людського капіталу.

Подальший пошук шляхів подолання несприятливих умов для сталого розвитку промислового регіону має відбуватися на основі науково обґрунтованого методологічного підходу, який покликаний забезпечити виконання одного з найважливіших завдань регіональної політики – скорочення міжрегіональної диференціації.

Результати емпіричних досліджень в галузі регіональної економіки вказують на позитивний зв'язок між економічним зростанням та регіональною диференціацією [9–11]. Як вважає Ф. Мартін [12], дивергентні та конвергентні тенденції не співпадають для країн та відповідних регіонів Європейського Союзу. Менш розвинутих країнам Західної Європи, що приєдналися до ЄС в 1970–80-і роки, вдалося скоротити відставання від країн-засновників ЄС за показником ВВП на душу населення, проте наслідком цього стало зростання міжрегіональних диспропорцій в більшості цих країн.

На прикладі міжрегіональних особливостей розвитку Франції П. Мартін висловлює думку щодо неефективності політики стимулювання розвитку відсталих регіонів. Натомість, варто збільшити державну підтримку регіонів з наявними конкурентними перевагами: їх інтенсивний розвиток призведе до загальнодержавного економічного зростання, що дозволить через механізм трансфертів пом'якшити наслідки регіональної диференціації в рівні доходів населення.

Отже, можна зробити висновок про те, що європейська інтеграція стимулює конвергенцію між країнами, але має наслідком дивергенцію регіонального розвитку всередині країн. Особливо це відчутно в менш розвинутих країнах, для яких характерні значні регіональні диспропорції.

Сучасні тенденції регіонального розвитку вказують на зниження значимості географічного положення і наявності природних ресурсів для економічного зростання, відбувається збільшення ролі «причин другої природи» (теорія П. Кругмана) як результату інвестицій в людський капітал, розвитку

інфраструктури та покращення інституційного середовища. Подібне зміщення в ряді конкурентних переваг регіонів впливає на динаміку просторового розвитку.

Дослідження регіонального аспекту розвитку світової економіки, проведене групою фахівців Світового банку [13], дає можливість зробити висновок про нерівномірну та нелінійну природу економічного розвитку. Акцентується увага на тому, що політика згладжування наслідків географічної неоднорідності має тривимірний характер (принцип «три D») і покликана сприяти економічній інтеграції через такі канали:

- густота населення (англ. «density») – забезпечення ефекту агломерації;
- економічна відстань (англ. «distance») – шляхом міграції населення до точок концентрації виробництва;
- політико-економічна інтеграція (англ. «division») – шляхом зняття обмежень та усунення бар'єрів для торговельно-економічних відносин.

Вирівнювання стандартів життя в неоднорідних регіонах відбувається не одразу, а в декілька етапів (див. рис. 2), причому, економічне зростання має першим наслідком дивергенцію рівня життя населення регіонів, а вже потім настає відповідна конвергенція.

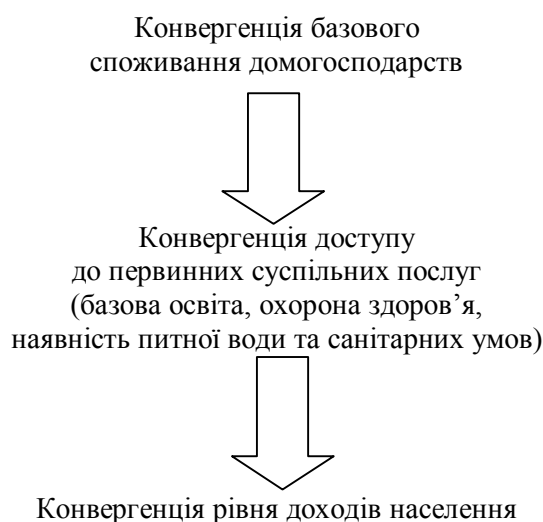

Рис. 2. Етапи конвергенції рівня життя населення [складено автором]

В аналізованому дослідженні фахівці Світового банку пропонують три пріоритети в галузі інтеграційної політики – інституціональна політика, інфраструктурна політика та політика інтервенцій, які необхідно застосовувати відповідно до рівня проблемності економічного розвитку країни (табл. 2).

У випадку, коли країна характеризується низьким рівнем урбанізації, низькою густиною заселення відсталих регіонів та знаходиться близько до міжнародних ринків, потреба виникає лише в просторово-нейтральній інституціональній політиці, яка має створити основу для індустріалізації. Особливо це стосується регулювання земельних відносин, забезпечення доступу до базової освіти та системи охорони здоров'я.

З розвитком урбанізації відбувається процес населення міст, виникає потреба формування інфраструктури як з'єднувальної ланки між урбанізованими та відсталими регіонами, а також – як мережі, що покращує сполучення в урбанізованих районах. Політика в галузі інфраструктурного розвитку покликана скоротити економічні відстані між регіонами, тобто, витрати населення під час міграції до місць концентрації виробництва мають бути зменшені, в результаті чого зростає мобільність трудового капіталу.

Подальший розвиток урбанізації сприяє поглибленню регіональних диференціацій, що може мати наслідком утворення міських нетрів та гетто. В даному випадку мова йде про тривимірність проблеми: просторово-нейтральна інституційна та просторово-з'єднувальна інфраструктурна політика повинна поєднуватися з просторово-орієнтованою політикою інтервенції, спрямованою на підтримку зон соціально-економічного ризику.

Таблиця 2

**Пріоритети політики в галузі економічної інтеграції
в залежності від складності проблем регіонального розвитку**

Рівень складності проблеми	Рівень (локальний – Л, національний – Н), міжнародний – М)	Пріоритети політики в галузі економічної інтеграції		
		Інституційна політика (просторово-нейтральна)	Політика в галузі інфраструктури (просторово-з'єднувальна)	Політика інтервенцій (просторово-орієнтована)
Одновимірний	Л. Райони з низьким рівнем урбанізації Н. Країни з низьким рівнем заселення відсталих регіонів М. Регіони, розташовані близько до світових ринків	•		
Двовимірний	Л. Райони з середнім рівнем урбанізації Н. Країни з високим рівнем заселення відсталих регіонів М. Регіони, розташовані далеко від світових ринків	•	•	
Тривимірний	Л. Райони з високим рівнем урбанізації та внутрішньо-міського поділу Н. Країни з високим рівнем заселення відсталих регіонів та внутрішньодержавного поділу М. Регіони, розташовані далеко від світових ринків, та з малими економіками	•	•	•

[адаптовано автором за Development Report 2009: Reshaping Economic Geography. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2009. – Washington DC. – p. 48

Вищенаведений підхід є достатньо обґрунтованим, проте можна зробити два зауваження: він не враховує соціальний та екологічний аспекти, і не виокремлює специфіку інтеграційної політики в пострадянських країнах перехідного періоду.

В той же час, даний підхід може виконувати роль методологічної основи скорочення територіальних диспропорцій розвитку в Україні, ґрунтуючись на таких вихідних засадах:

- регіональна диференціація є невід'ємною, об'єктивною складовою економічного розвитку;
- скорочення такої диференціації досягається збалансованістю регіональної та соціальної політики;
- інтеграційні процеси – це неминучий наслідок розвитку світової економіки;
- євроінтеграції властиві дві протилежні тенденції – міждержавна конвергенція та внутрішньодержавна регіональна дивергенція;
- скорочення міжрегіональних диспропорцій та успішність євроінтеграції залежать від ефективності функціонування інституційного середовища (захищеність прав власності, свобода підприємництва, політична стабільність);
- зміна у функціонуванні формальних та неформальних інститутів є тривалим процесом структурних змін та реформ в політичному та соціально-економічному житті суспільства.

Високий рівень урбанізації і потужна інфраструктура, що дісталися Україні у спадок з часів СРСР, близькість до великих міжнародних ринків (ЄС і СНД), вказують, скоріше, на одновимірний

характер перешкод для економічного розвитку та інтеграції нашої держави в ЄС. У цьому випадку методологічний підхід передбачає застосування інституційної просторово-нейтральної політики, а саме: упорядкування відносин власності, формування сприятливого для підприємництва середовища і стабілізацію політичної ситуації (див. рис. 3). Міждисциплінарний характер даної методології покликаний врахувати складність і багатогранність процесу соціально-економічних процесів, що нині відбуваються в суспільному житті нашої держави.

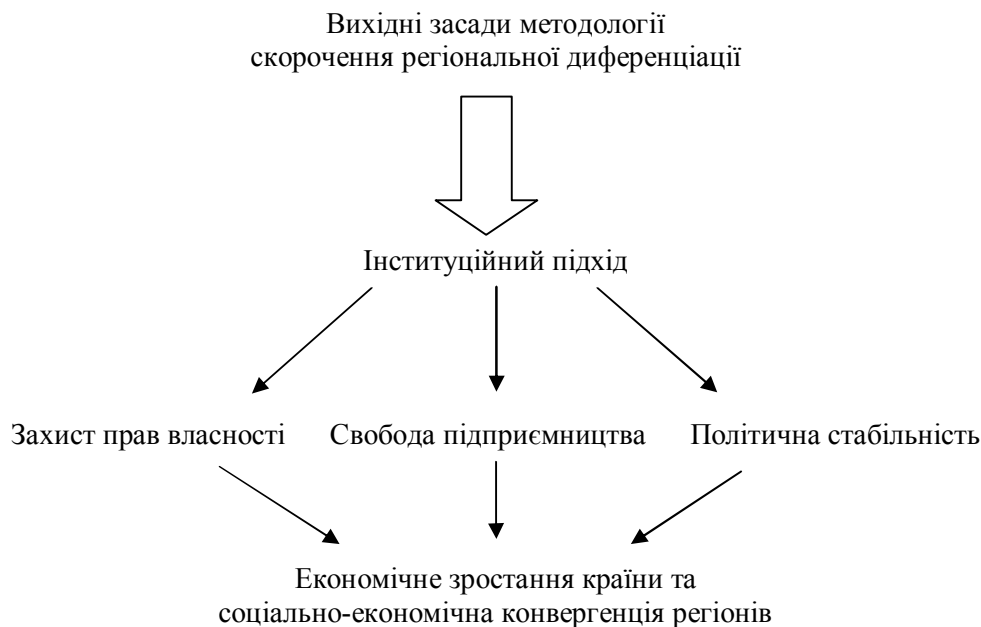

Рис. 3. Методологічний підхід до скорочення регіональної диференціації в Україні
[складено автором]

Висновки. Узагальнення результатів дослідження джерел, наслідків та тенденцій регіональної диференціації в країнах ЄС дає підстави зробити висновок про її об'єктивний характер, а також виділити такі протилежні риси процесу євроінтеграції як міждержавна конвергенція та регіональна дивергенція.

На основі вивчення провідних підходів оцінки регіональної диференціації слід узагальнити, що методологія її скорочення має базуватися на «Новій економічній географії» П. Кругмана, в основі якої лежить поділ факторів соціально-економічного розвитку регіонів на дві групи: «причини першої природи» (природно-ресурсний потенціал та географічне положення) та «причини другої природи» (населення, людський капітал, інституційне середовище, інфраструктура).

В умовах перехідної економіки, для якої характерними є неврегульованість відносин власності, розбалансованість макроекономічної політики, диспропорційність територіального розвитку та політична нестабільність, головне місце серед «причин другої природи» посідають інституційні фактори. Ця дослідницька позиція пов'язана з першочерговою важливістю та необхідністю змін в інституційному середовищі, нинішній стан якого є перешкодою на шляху економічного розвитку в Україні.

Відповідно до вихідних засад методології скорочення регіональної диференціації слід зазначити, що стратегія входження в європейський економічний простір має передбачати скорочення міжрегіональних диспропорцій розвитку держави, де ключова роль належить політиці в галузі захисту прав власності, підтримки підприємництва та стабілізації політичної ситуації.

Подальші дослідження даної проблематики слід спрямувати на створення та реалізацію механізмів інституційної політики, покликаних забезпечити формування сприятливого для ринкової економіки політико-правового середовища.

Список використаної літератури

1. Вірченко А. А. Розвиток методології економічних досліджень сучасних господарських систем / А. А. Вірченко // Вісник Дніпропетровського університету. – Вип. 6(2). – 2012. – С. 214–222. – (Серія «Економіка»).

2. Баскаков А. Я. Методология научного исследования: учеб. пособ. / А. Я. Баскаков, Н. В. Туленков – [2-е изд., испр.] – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
3. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : учеб. для вузов / А. Г. Гранберг. – М. : ГУВШЭ, 2000. – 495 с.
4. Krugman, P. (1991) Increasing Returns & Economic Geography' Journal of Political Economy, 99(3), pp. 483-499.
5. Zubarevich, N. V., Smirnov, S. G. Regional Inequality in Large Post-Soviet Countries' Regional Research of Russia, 1(1), pp. 15–26.
6. Семенов В. Ф. Регіональна економіка : навч. посіб. – Київ : МП «Леся», 2008. – 595 с.
7. Варналій З. С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: [монографія] / З. С. Варналій. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.
8. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : [монографія] / [О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.]; НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк : Інститут економіки промисловості НАН України, 2012. – 534 с.
9. Arbia, G., Paelinck, J. (2003) Economic Convergence or Divergence? Modeling the Interregional Dynamics of EU Regions, 1985–1999. Journal of Geographical Systems, 5(3), pp. 291–314.
10. Le Gallo, J., Ertur, C. (2003) Exploratory Spatial Data Analysis of the Distribution of Regional Per Capita GDP in Europe, 1985–1995. Papers in Regional Sciences, (82), pp. 175–201.
11. Petrakos, G. (2001) Patterns of the regional Inequality in Transition Economics. European Planning Studies. 9(3). pp. 359–383.
12. Martin, P. (2005) The Geography of Inequalities in Europe. Swedish Economic Policy Review, (12), pp. 83–108.
13. Development Report 2009 : Reshaping Economic Geography. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2009. – Washington DC.

References

1. Virchenko, A. A. (2012) Development of economic research methodology of modern economic systems. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya «Ekonomika»*, 6(2), pp. 214–222.
2. Baskakov, A. Ya., Tulenkov, N. V. (2004) Research Methodology. 2nd ed. K. : MAUP, 216 p.
3. Hranberh, A. H. (2000) Fundamentals of the regional economy. M. : GUVSHE, 495 p.
4. Krugman, P. (1991) Increasing Returns & Economic Geography. Journal of Political Economy, 99(3), pp. 483–499.
5. Zubarevich, N. V., Smirnov, S. G. Regional Inequality in Large Post-Soviet Countries. Regional Research of Russia, 1(1), pp. 15–26.
6. Semenov, V.F. (2008) Regional economy. Kyiv : MP «Lesya», 595 p.
7. Varnaliy, Z. S. (2007) State regional policy of Ukraine : peculiarities and strategic priorities. K : NISD, 768 p.
8. Novikova, O. F., Amosha, O. I., Antonyuk, V. P. and others (2012) Sustainable development of industrial region: social aspects. NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky promyslovosti. Donetsk : Instytut ekonomiky promyslovosti NAN Ukrayiny, 534 p.
9. Arbia, G., Paelinck, J. (2003) Economic Convergence or Divergence? Modeling the Interregional Dynamics of EU Regions, 1985–1999. Journal of Geographical Systems, 5(3), pp. 291–314.
10. Le Gallo, J., Ertur, C. (2003) Exploratory Spatial Data Analysis of the Distribution of Regional Per Capita GDP in Europe, 1985–1995. Papers in Regional Sciences, (82), pp. 175–201.
11. Petrakos, G. (2001) Patterns of the regional Inequality in Transition Economics. European Planning Studies, 9(3), pp. 359–383.
12. Martin, P. (2005) The Geography of Inequalities in Europe. Swedish Economic Policy Review, (12), pp. 83–108.
13. Development Report 2009 : Reshaping Economic Geography (2009) The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. Washington DC.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2014.

Рецензенти: Л. О. Петкова, д.е.н., професор, зав. кафедри міжнародної економіки ЧДТУ; О. В. Коломицева, д.е.н., професор, зав. кафедри економічної кібернетики і маркетингу ЧДТУ.